

af retten til at deltage i regeringen, formentlig at de udgør et middel til at beskytte noget de anser for at være en endegyldig værdi, nemlig personlig, 'negativ' frihed' (s. 251).

Måske vil en og anden indvende, at dette er for bastant – men ikke mindst set i lyset af, at det i dag, og det ikke bare i Danmark, er sværere og sværere ikke bare i praksis, men også i 'teorien' at skelne liberale fra konservative og især socialdemokrater, er det en klar og vigtig melding, der her formuleres ukrukket og solidt.

Bogen slutter med en meget kort selvbiografisk skitse over, hvad Berlin – efter at en Israelsk journalist havde gjort ham opmærksom herpå – anså for de tre vigtigste påvirkninger i hans intellektuelle liv. Fra den russiske proviniens kommer den glødende interesse for ideer – hvor Berlin ironisk gør opmærksom på, at russerne (under kommunismen og lidt før) også blev glødende fortalere for den idé, at ideer ikke betød noget. Fra den britiske empiriske tradition stammer den civiliserede sans for den menneskelige virkelighed, og fra det jødiske stammer så meget, at Berlin ikke mener at kunne gøre det eksplicit. Og så tilføjer han: 'Men så meget kan jeg sige: Trods min langvarige hengivenhed for personlig frihed har jeg aldrig været fristet til at marchere sammen med dem som i dens navn forkaster troskab mod en bestemt nation, fællesskab, kultur, tradition, sprog – de myriader af uanalyserbare tråde som

binder mennesker sammen til genkendelige grupper' (s. 323).

I liberale anmelderes omtale af bogen bliver den fremhævet som et lyspunkt. Det forstår jeg. Det er også set, at nogle mener, den kommer for sent. Det kan man vel til dels give dem ret i, men det betyder ikke at den er forældet. Så hurtigt går det ikke for sig med ideer.

Hans-Jørgen Schanz

Venskab

Helge Svare: Venskab. Boedal, 2005, 144 sider, kr. 198,-

Svares lille, fine bog begynder karakteristisk nok med at tage venskabet for givet som en realitet, hver af os vil kunne forholde os til igennem en elementær optælling af vores venner. Igennem hele bogen ledsages læseren af denne tillidsvækkende tro på, at både når vennerne er gået sammen og når de har forladt hinanden, så består venskabet altid som en klippefast realitet, alle afstande og forskelle til trods. Troen på det godes tilstedeværelse iblandt menneskene underbygger forfatteren med personlige erfaringer af velvilje, glæde og begejstring; begreber, der belyses i en idehistorisk gennemgang af venskabets udfoldelsesmåder fra Homer over Aristoteles til Cicero og igen fra Montaigne over den moderne ægteskabsinstitution til venskabet i dag. Svare skriver lysende klart, hvilket er en force ved bogen. Måske er det også dens faldgrube.

Venskabets fundamentale betydning for de menneskelige grundvilkår kommer også til udtryk, når venen er gået bort og mennesket er stedt i ensomhed med sorgen og smerten som eneste lidelsesfælle. Denne fraværserfaring er ikke fuldstændig fraværende i bogen, som imidlertid ikke opholder sig særligt længe ved denne undergangs tærskel, der er konstitutiv for venskabets væsen. Vi hører ikke noget sted om, at den afdøde Patroklos hjem søger sin kæreste ven, Achilleus, i hans drømme, eller at Diomedes og Glaukos var ved at slå hinanden ihjel, førend de gik sammen i gæstevenskab; vi hører heller ikke om, at Montaignes essay om venskabet udsprang af sin gode vens død, hvilket ville åbne for en dybere forståelse af det dobbeltbundne forhold, som venskab også er. Hvad jeg savner midt i Svares fremstilling af alt det, som vennerne deler med hinanden, er en opmærksomhed på det, som samtidig deler dem.

Den brudfyldte tærskelerfaring, der hører til i hjertet af venskabet, træder tydeligt frem i flere af Svares fine eksempler på den tid, der er særegen for venskabet; tydeligst i et citat fra en ungdomsroman, hvor den syttenårige Jarle står ved indgangen til vennens bolig og ikke ved, hvad der står for døren: 'Jeg ringede på [...] Jeg begyndte at svede. Jeg opdagede, at jeg ikke havde den fjerneste anelse om, hvad jeg skulle sige, hvad i al verden jeg skulle gøre, når nogen åbnede døren.' Svare kommenterer afdramatiserende, at han løber en risiko, da

han ikke ved, hvordan han vil blive modtaget; men det handler vel om andet og mere. Venskabet eksisterer i en vis forstand kun i sin mulige genkomst, men spørgsmålet stiller sig på den tærskel, hvor vennerne støder til hinanden, om de nu også genkender hinanden. Aristoteles siger et sted med henvisning til de græske tragedier, at den, der er stedt helt ene uden venner, lider en uhyre skæbne. Så galt går det næppe den unge Jarle, men det er den dimension, som han berøres af, hvorfor han hverken véd hvad han skal sige eller gøre.

De få steder, hvor talen falder på ensomhed, lidelse og sorg, er det som om Svare rykker det udenfor venskabet, der som et helle eller et uberørt fristed består i sig selv. Det gør venskabet til dels også, hvilket grækerne kaldte *schole*, altså den frie tid, hvor menneskene ikke arbejder, men gives tid til at være sammen eller bare gå for sig selv; men varer den ved denne tid, og på hvilke betingelser? Er venskabet som et hjem, hvor det fremmede hurtigt bliver fortroligt, det grundløse finder en grund, det uvisse forvandler sig til tryghed og tærskler bliver til veje ud i livet? Eller er der også en dybere dimension i venskabet, der kaster skygger over menneskelivet, men præcis i kraft af hvilke, vi kunne lære det fremmede og vores andethed bedre at kende? Svare mener paradoksalt nok begge dele, men uden at det egentlig bliver klart, hvordan mennesket kan lære fremmedheden at kende og åbne sig for den, når alt er blevet fuldstæn-

digt fortroligt. Når det i bogen hedder, at 'venskabet også betyder, at vi lettere åbner os for det fremmede', så spørger jeg mig selv, om det ikke forholder sig lige omvendt, at når vi åbner os for det fremmede, så går vi ind til venskabet; dog ikke uden en tærskel, der skiller vennerne, og som samtidig bevarer fremmedheden i hjertet af venskabsrelationen. Det skel, som Jarle står i, rykker med indenfor i boligen og i gæstfriheden, ligesom tærsklen gør det i den verdensberømte roman, Ringenes Herre, hvor hobbiten Bilbo byder troldmanden Gandalf indenfor, men derinde i det trygge er der stadigvæk noget, der skiller vært og gæst, og det er først i det øjeblik, hvor vennerne genkender deres egen fremmedhed i hinanden, at de i sandhed gæster hinanden og fuldbyrder venskabet.

Med disse bemærkninger ønsker jeg ikke at fordunkle Svares lyse bog, der er ren og livsbekræftende, funderet i en vis norsk godhed og venlighed, som jeg selv holder meget af; men sandheden er ikke kun lys og god, hvis den overhovedet er til. Aristoteles var af den opfattelse, at den sågar står højere end venskabet, der må ofres, når sandheden skal siges; men hvem skal sige sandheden, og hvem står det til at sige tingene som de er – den ene eller den anden? Betyder det, at venskabet ophører i det øjeblik, hvor den ene hævder at gøre sandheden gældende, uden at den anden vil kunne respondere? Måske er venskab det, at parterne altid giver hinanden tid til at respondere og komme deres egen tale

til hjælp, hvilket var Platons opfattelse, og det er denne tid, som også Svare ønsker at åbne for. Det er vel denne tid, som det for os mennesker gælder om at tage vare på og give til hinanden, så vidt det nu lader sig gøre.

Jonas Holst Sørensen

Is i maven: Den danske litterære Grønlands-Ekspedition og Lauge Koch-sagen

Kurt L. Frederiksen: Spor over isen – En fortælling om Den danske litterære Grønlands-Ekspedition. Borgen, 2004, 370 sider, kr. 399,-

Christopher Jacob Ries: Retten, magten og æren. Lauge Koch sagen – En strid om Grønlands geologiske udforskning. Lindhardt & Ringhof, 2003, 368 sider, kr. 349,-

Den 1. juni 1902 rejste fire mænd til Grønland på en ekspedition med et indtil da uprøvet formål. De fire mænd var journalisten Ludvig Mylius-Eriksen, den grønlandsk-fødte Knud Rasmussen, kunstmaleren grev Harald Moltke og lægen Alfred Bertelsen. Ekspeditionen blev kaldt *Den danske litterære Grønlands-Ekspedition* og hver havde de deres opgaver. Det skulle ikke være en naturvidenskabelig ekspedition eller en ekspedition, der kortlagde landet. Det skulle være en ekspedition, der fortalte om det oprindelige folks skikke, myter og traditioner. Det skulle handle om rigtige mennesker. De ville skrive om